

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
The Reflection of Lifestyle Changes in Housing Architecture of Different Occupational Classes of
Iranian Oil-Based Company Towns before the 1970s (Case Study: Abadan Company Town)
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

بازتاب تحولات سبک زندگی در معماری خانه‌های طبقات شغلی
شرکت‌شهرهای نفتی ایران قبل از دهه پنجاه
(نمونه موردی: شرکت‌شهر آبادان)

گلزار یونسی^۱، مریم ارمان^{۲*}، محمدجواد ثقفی^۳

۱. گروه معماری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.
۲. گروه معماری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.
۳. گروه معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۱/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۰۷

چکیده

بیان مسئله: به دنبال تأثیرپذیری فرهنگی ایرانیان از اروپا در دوره قاجار، نفوذ معماری و شهرسازی جدید نیز با حرکتی آرام صورت گرفت. ظهور صنعت نفت در خطه جنوبی ایران و حضور عوامل بیگانه که حامل این تغییرات بوده‌اند، این حرکت آرام را به حرکتی شتاب‌زده مبدل ساخت و منجر به ایجاد پدیده‌ای، به نام شرکت‌شهرها شد. در این شهرک‌ها، سبک زندگی جدید بر پایه تقسیم‌بندی طبقات شغلی و اجتماعی، بر مبنای جایگاه افراد در نظام تولید بود، که ظرف زندگی و کالبد معماری جدیدی را می‌طلبید.

هدف پژوهش: این تحقیق با هدف به تصویر کشیدن تحولات سبک زندگی در این شرکت‌شهرها و تأثیرات آن بر معماری و شناسایی الگوی زندگی مدرن حاصله، که بعدها به بطن فرهنگ ما نفوذ کرد، انجام شده است.

روش پژوهش: در راستای تحقیقی تفسیری- تاریخی، از بررسی‌های نرم‌افزاری به همراه تحلیل‌های کیفی بهره برده شده است. با استفاده از نرم‌افزار ای‌گراف، گراف‌های توجیهی حاصل از نرم‌افزار برای شناسایی کالبدی نمونه‌هایی از خانه‌های سه طبقه شغلی متفاوت در شرکت‌شهر آبادان، تحلیل شده و سپس برای شناسایی تحولات سبک زندگی، مجلات و بولتن‌های منتشر شده در خلال سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۰ بررسی شده و با تحلیل‌های کیفی، تغییرات سبک زندگی، شناسایی و در نهایت، به روش تحلیل محتوایی- توصیفی و مقایسه‌ای مورد نتیجه‌گیری قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری: می‌توان گفت تغییرات در مؤلفه‌های مصرف، فراغت، فرهنگ و هویت بیشترین تحولات را در سبک زندگی ساکنین شرکت‌شهر نفتی آبادان ایجاد کرده است. ایجاد ساختارهای متفاوت در پلان خانه‌های طبقات شغلی، حذف حیاط‌های میانی، تغییرات فضایی آشپزخانه و در نهایت برون‌گرایی و ساختار کاملاً متفاوت خانه‌های بنگلو در طبقه رؤسا، می‌تواند بازتاب این تغییرات به‌شمار آید.

واژگان کلیدی: سبک زندگی، معماری طبقاتی، شرکت‌شهر نفتی، مسکن.

مقدمه

به آن بود که تأثیر بسزایی در بروز نوگرایی و توسعه کشورمان داشت. این نوگرایی، منجر به شکل‌گیری اولین شهرهای صنعتی ایران، یعنی آبادان و مسجدسلیمان شد و در نتیجه به بروز فرهنگ و سبک زندگی جدید و معماری نو، در قالب خانه و دیگر ساخت و سازها منجر شد. ورود اولین نوع خانه غربی به نام «بنگلو» به ایران و نیز ساخت

نوگرایی (مدرنیسم) منبعت از غرب که از زمان قاجار رفته‌رفته آغاز شد و در دوره پهلوی اول به شکلی شتاب‌زده رواج پیدا کرد، جامعه سنتی کشور را متحول ساخت. یکی از مهم‌ترین تغییرات، ایجاد صنعت نفت و صنایع وابسته

* نویسنده مسئول: maryam.armaghan@gmail.com

در تحقیقی که به شکل گردآوری و به سفارش شرکت نفت ایران، توسط سیروس و فرخ باور انجام شده، آمده: «کشور ما نیز اگر چه مستعمره نبود ولی به خاطر منابع غنی از جمله نفت، از دید بیگانگان دور نماند. از سال ۱۳۰۴ تا ۱۳۰۷، مقاله‌هایی در روزنامه «حبل‌المتین» چاپ هندوستان تحت عنوان «طلای سیاه یا چشمه‌های زرخیز نفت» توسط شخصی به نام محمدجواد پژمان به چاپ می‌رسید که فعالیت‌های بسیاری را، که در آن زمان در مورد اکتشاف و بهره‌برداری از این انرژی فسیلی که مدت‌ها پیش در جنوب غربی ایران شروع شده بود، توضیح می‌داد. آنچه در این مقاله‌ها اهمیت دارد، تأکید بر لزوم پیدایش این شرکت‌شهرها در خطه جنوبی کشورمان به واسطه توسعه عملیات نفتی در این منطقه است و نکته حائز اهمیت دیگر، ایجاد فرهنگی وابسته به صنعت است که بیگانگان بالاخص انگلیسی‌ها در این قسمت از سرزمین ایران پیاده کرده و صنعتی را به وجود آوردند که پایه و اساس تغییرات اقتصادی در ایران و یا حتی در مقیاس جهانی بوده است» (باور و باور، ۱۳۸۰، ۲۵۶). این مجموعه گردآوری شده تنها سند مدون، از اطلاعات کلی در مورد شرکت‌شهرهای خوزستان است.

در بررسی‌های تاریخی مربوط به بازه زمانی تحقیق، دهه ۱۹۳۰ م. / ۱۳۱۰ شمسی، دوره کلیدی گذار از توسعه وابسته ماقبل سرمایه‌داری عهد قاجار به توسعه وابسته سرمایه‌داری بعد از جنگ جهانی دوم است که منجر به دگرگونی‌های اقتصادی و طبقاتی در ساختار اجتماعی کشورمان شده است. این تحولات بر اثر اقتصاد نفتی به وجود آمده بود تا جایی که دولت را به دولتی رانتیر^۵ بدل ساخت (فوران، ۱۳۷۸، ۲۱).

از طرفی باید اشاره کرد که از آشنایی دیرینه ایرانیان با نفت در اسناد تاریخی سخن به میان آمده است، «در آن روزگار کسی فکر نمی‌کرد که این ماده سیاه رنگ بدبو می‌تواند منشأ تحولی شگرف در زندگی انسان‌ها باشد. از نفت به مقداری اندک و در دایره‌ای محدود برای روشنایی و برخی مصارف دارویی استفاده می‌شد» (موحد، ۱۳۹۱، ۶۹).

با تمام این تفاسیر، متأسفانه هیچ پژوهش مدونی در خصوص شرکت‌شهرهای ایران، ماهیت و توصیف دقیق آن‌ها و ارتباطات معماری و شهرسازی در آن‌ها با تغییراتی که به واسطه حضور نفت در این مناطق و سپس در سطح کلان کشور ایجاد شد، وجود ندارد. تنها در کتاب «مهران دشتی» به شرح معماری خانه‌های شرکت‌شهر نفتی مسجدسلیمان پرداخته شده است، همچنین در این کتاب، از این دوران با عنوان شروع توسعه همه‌جانبه و همچنین آغاز خانه‌سازی مدرن در ایران، یاد شده است (دشتی، ۱۳۹۵، ۲۶).

در جدول ۱، برخی از منابع مهم موجود در خصوص موضوع پژوهش آورده شده‌اند، در خصوص شرکت‌شهر نفتی آبادان

اولین مراکز تفریحی و آموزشی و درمانی نوین در این شهرها، از جمله این نتایج بود. ساخت این شرکت‌شهرها تقریباً، یک قرن پیش، فصلی مهم در تاریخ مدرنیزاسیون و شهرنشینی در ایران را تشکیل می‌دهد (احسانی، ۱۳۸۷، ۲۹).

شرکت‌شهر^۲، اصطلاحی است که در ایالات متحده به یک شهر اختصاص داده شده که به طراحی، نگهداری و مدیریت یک شرکت، واحد دولتی یا خصوصی اشاره می‌کند. در ساخت این شرکت‌شهرها دو هدف اصلی دنبال می‌شود.

نخستین هدف، که مربوط به مسکن و سکنی‌گزینی نیروی کار است، شفاف و واضح است. دوم، استفاده از فضای شهری با دقت طراحی شده است، برای آموزش، نظارت و کنترل در کوتاه‌مدت، و اجتماعی‌شدن این نیروی کار مطابق با خواسته‌های شرکت. معماری خانه‌ها در این مناطق بر طبق ساختار اجتماعی موجود که به لحاظ شغلی و جایگاهی تعیین می‌شده است، به شکلی متفاوت دیده می‌شود. زندگی در این خانه‌ها سبک و شیوه منحصر به فردی را می‌طلبد. در واقع هماهنگی خاصی بین سبک زندگی و معماری خانه در هر طبقه شغلی (اجتماعی)، وجود دارد. از دیدگاه کلی، معماری این مناطق با تدوین یک تیپولوژی گسترده برای کلیه گروه‌های شغلی، مستحدمات لازم مانند خانه، امکانات آموزشی و خدماتی و رفاهی، مانند باشگاه ورزشی و تفریحی، سینما و غیره را ایجاد کرده بود که منجر به تفکیک مکان زندگی و اجتماع طبقات مختلف اجتماعی و شغلی شده بود. در این بین سه طبقه شغلی (اجتماعی)، کارگری، کارمندی و رؤسا، به‌طور کامل قابل شناسایی و تفکیک است.

این تحقیق در پاسخ به پرسش‌های: (۱) تغییرات سبک زندگی مردمان شرکت‌شهرهای نفتی چگونه صورت گرفته و وابسته به چه عواملی بوده است؟ و (۲) این تغییرات چه بازتابی بر تحولات کالبدی خانه‌ها در نظام طبقاتی موجود در این شرکت‌شهرها داشته است؟، انجام شده است.

پیشینه تحقیق

جان گارنر (Garner, 1984, 22) در کتاب معروف خود به نام «شرکت‌شهرها»، که می‌توان گفت تنها کتاب و منبع موجود در زمینه شناسایی این مناطق است، می‌گوید «این شرکت‌شهرها بین سال‌های ۱۸۳۰ تا ۱۹۳۰ ظاهر شدند» که او این دوره را عصر آغاز دوران تکنولوژی می‌داند. او همچنین این دوران را ناگزیر از انقلاب صنعتی و شروع دوران مدرن در جهان، شروع ویرانی و آسیب به محیط زیست و مصنوعی‌شدن محیط طبیعی هم دانسته است. شروع ساخت شرکت‌شهرها در اواخر قرن نوزدهم میلادی در آمریکا آغاز و بعد از آن به ترتیب در کشورهای اروپایی و اسکاندیناوی و بعدها به کشورهای مستعمراتی دارای منابع، رواج یافته است.^۳

جدول ۱. منابع مهم و تأثیرگذار بررسی شده در روند تحقیق. مأخذ: نگارندگان.

نکات مورد توجه	نام	برخی از منابع مهم بررسی شده در راستای پژوهش
در این کتب موارد مربوط به سیر روند تاریخی و تحولات اجتماعی انجام شده در کشور و منطقه در این بازه زمانی بررسی شده است.	«تاریخ تحولات اجتماعی ایران» (فوران، ۱۳۷۸)، «پنج‌جاه سال نفت ایران» (فاتح، ۱۳۸۴)، «تاریخ یک‌صدساله مناطق نفت‌خیز جنوب» (قاسمی، ۱۳۸۶)، «تاریخ شفاهی توسعه خوزستان» (آل یاسین و محمدلو، ۱۳۹۶).	کتب تاریخی
در این کتب حکایت‌هایی در خصوص زندگی مردمان در این شرکت‌شهرها، فضاهای خانه‌ها و محلات، تأثیرات نفت بر زندگی مردمان بیان شده است.	کتاب داستانی «خون و نفت» (فرمانفرمایان و فرمانفرمایان، ۱۳۸۰)، کتاب داستانی «انگلو و بنگلو در آبادان، خاطرات هفتادساله پسرک فرمانبر» (والی‌زاده، ۱۳۹۱)، کتاب داستانی «بازگشت دوباره به ایران» (هوگان و فرهادی چشمه مرواری، ۱۳۹۹)	کتب داستانی و روایی
در این مجلات تمامی اتفاقات روز و اخبار روزمره ساکنان مناطق نفت‌خیز به ثبت رسیده است که برای شناسایی سبک و نحوه زندگی ساکنین این مناطق بسیار مفیدند.	مهم‌ترین مجلات شامل: مجله «اخبار هفته مسجدسلیمان» سال‌های ۱۳۳۹، ۱۳۴۱، ۱۳۴۴، مجله «آئینه ناشر افکار کارکنان شرکت نفت»، سال‌های ۱۳۳۸، ۱۳۴۱، مجله «نامه صنعت نفت ایران» ۱۳۴۷، مجله «یادداشت روز شرکت ملی نفت ایران» ۱۳۴۷	مجلات منتشره در خلال سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۰
در این مقالات عمدتاً ساختار اجتماعی و شهرسازی جدید، تنها مورد بررسی قرار گرفته است و عمدتاً به جای تحلیل به توصیف پرداخته شده است.	«مدنیت و مهندسی اجتماعی در شرکت‌شهرهای خوزستان» (احسانی، ۱۳۸۷)، «تحول هویت اجتماعی پیامد معماری و شهرسازی نوگرا در شهرهای نفتی» (رستم‌پور، مسافرزاده و نظیف، ۱۳۹۳)	شرکت‌شهرهای نفتی
این مقالات که اغلب در کنفرانس‌ها ارائه شده‌اند به توصیف محلات و کلیات فضای شرکت‌شهر آبادان پرداخته‌اند. هیچ تحلیلی بر نقشه‌های معماری نداشته‌اند و یا حتی مدارک مستندی از پلان خانه‌ها در آن‌ها آورده نشده است.	مقاله «تحلیلی بر شاخص‌های طراحی محله‌های شهری انگلیسی در آبادان» (گرشاسبی و مرزوق‌پور، ۱۳۹۴)، مقاله «شاخصه‌های طراحی معماری مسکن شرکت‌شهر نفتی در آبادان» (زویداویان‌پور، ۱۳۹۵)، مقاله «بازشماری موتیف‌های معماری ایران در طراحی منازل شرکت نفت آبادان» (زرگرزاده دزفولی، بابایی مراد، سالاری نسب و بابایی مراد، ۱۳۹۳)، مقاله «تحلیل و تبیین تأثیرات صنعت نفت بر ساختار فضایی شهری و محلات شهر آبادان» (بشارتی‌فرد، قادری و پیشگاهی‌فرد، ۱۳۹۶)	شرکت‌شهر آبادان
این گزارش‌ها اغلب به بافت‌شناسی و داده‌های آماری مربوط به محلات اختصاص دارد.	گزارش مهندسین مشاور عرصه «ویژه یک‌صدسالگی نفت» ۱۳۸۷، گزارش مهندسان مشاور طرح و آمایش «مطالعات بافت‌شناسی شهر آبادان» ۱۳۸۸	مطالعات و تحقیقات انجام‌شده توسط ارگان‌ها

منابع مربوط به بازه زمانی پژوهش

منابع مربوط به موضوع و جامعه آماری

مصرف و طبقات اجتماعی که شاید مفهوم مدرنی نسبت به فرهنگ بوده، و مختص جامعه مدرن باشد.

• نظریه پردازان

روان‌شناسان و جامعه‌شناسان از پیشگامان نظریه‌پردازی در موضوع سبک زندگی‌اند. درحالی‌که آدلر به‌عنوان یک روان‌شناس بر تیپ شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی در تعریف سبک زندگی تأکید دارد (Adler, 1956) و بلن جامعه‌شناس از سبک‌های فراغت، و عادات زندگی صحبت می‌کند (Veblen, 1988). و بر به تفاوت‌های مشهود زندگی گروه‌های منزلتی اشاره می‌کند و از اصطلاحاتی همچون، سبک زندگی معمول، الگوهای مصرف مادی و سبک سکونت سخن می‌گوید. او به صورت تلویحی سبک زندگی را اصول مصرف کالاها در بین گروه‌های منزلتی می‌داند.

تنها مقالات توصیفی محدودی که در این جدول ارائه شده است، وجود دارد.

مبانی نظری تحقیق

• سبک زندگی و فرهنگ

در واقع سبک‌های زندگی را می‌توان، تجلی بیرونی فرهنگ دانست که رابطه افراد با دنیای بیرونی آنها را نشان می‌دهند. با این تفاسیر، نظام‌های اجتماعی نوگرا، به‌خصوص با تأکید ویژه خود بر «تمایز» به‌عنوان یک ارزش و نیز بر ویژگی‌های «بازاندیشانه» و عاملان اجتماعی، و تغییرات فرهنگی و هویتی در خود، بستر مناسبی برای پیدایی سبک‌های زندگی هستند (ذکایی، ۱۳۹۱، ۳۷) در واقع می‌توان گفت سبک زندگی مفهومی است بر پایه

فشرده‌ای است که تمامی رفتارهای آدمی را شامل می‌شود. هر رفتار، انعکاس ملموس یا ناملموس در شکل‌دهی فضای پیرامون دارد. خانه، محله، شهر، محصول فضایی سبک زندگی فرد، خانواده و جامعه است. از این منظر می‌توان گفت که بیشترین تأثیر این علل بر شکل خانه را باید در چگونگی سازمان فضایی خانه‌ها جست‌وجو کرد. به عبارت دیگر سبک زندگی کنش متقابل فرد، خانواده، گروه و جامعه بر فضا را شامل می‌شود (حائری مازندرانی، ۱۳۸۸، ۳۹). بر این اساس تحلیل فضای خانه می‌تواند سبک زندگی ساکنان و حتی چرایی آن را بیان کند.

بر اساس موارد بررسی‌شده در مبانی نظری، می‌توان مدل مفهومی یا ساختار کلی تحقیق را ترسیم کرد. تصویر ۱ این ساختار کلی را نمایش می‌دهد که در آن دو مقوله سبک زندگی و معماری خانه‌ها به عنوان متغیرهای تحقیق در ارتباط با یکدیگر مورد شناسایی و تبیین رابطه قرار خواهند گرفت.

روش تحقیق

این تحقیق، با توجه به بازه زمانی، در بستر تاریخ، به صورت کیفی و با روش تفسیری-تاریخی انجام شده است. در واقع تحقیق تفسیری به طور خاص به عنوان جستجوی پدیده‌ای اجتماعی-کالبدی، که نحوه تغییر سبک زندگی و معماری خانه‌های طبقات شغلی را بررسی می‌کند، در زمینه تاریخی (از ابتدای سال ۱۳۰۰ تا اواسط آن) در یک بازه زمانی تقریباً ۵۰ساله، انجام شده است. شایان ذکر است، در قسمتی از پژوهش به روش کمی و با استفاده از نرم‌افزار ای‌گراف، داده‌های جمع‌آوری‌شده در کنار داده‌های کیفی قرار

با مسامحه می‌توان گفت، بر طبق نظریات او، در حالی که طبقات اجتماعی بر مبنای رابطه آن‌ها با تولید و دسترسی به کالاها تعیین می‌شوند، گروه‌های منزلتی بر مبنای اصول مصرف کالاها که در سبک‌های ویژه زندگی آن‌ها منعکس می‌شود، طبقه‌بندی می‌شوند (Weber, 1968).

زیمل نظریه‌پرداز فرهنگ و سبک زندگی شهری، سبک زندگی را «رابطه بین فرهنگ عینی و ذهنی» تعریف می‌کند (Simmel, 1987, 458). تحلیل‌های نظری وبر، ویلن و زیمل زمینه‌ساز نظریه‌پردازی‌های بعدی در زمینه سبک زندگی است. نظریه‌پردازان دیگر، تعاریف متعددی از سبک زندگی ارائه کرده‌اند که هر کدام شاخصه یا مؤلفه‌های مستقل یا مرتبطی با هم دارند (حسنی، ذکایی، طالبی و انتظار، ۱۳۹۶، ۲۸).

با بررسی موارد موجود، می‌توان تعاریف را به دو گروه کلی تقسیم کرد. گروه اول مجموعه تعاریفی هستند که سبک زندگی را از جنس رفتار می‌دانند و ارزش‌ها، نگرش‌ها و جهت‌گیری‌های ذهنی افراد را از دایره این مفهوم بیرون می‌گذارند. رویکرد دوم، ارزش‌ها و نگرش‌ها را نیز بخشی از سبک زندگی می‌داند (فاضلی، ۱۳۸۲، ۶۸). در جدول ۲ با جمع‌بندی تعاریف و نظریات در سه رده از کلان تا خرد، رویکردهای موجود بر عوامل اثرگذار بر سبک زندگی، دسته‌بندی شده است.

• سبک زندگی و خانه

در خصوص ارتباط خانه و سبک زندگی می‌توان گفت، خانه‌ها و مجموعه‌های زیستی بیان مادی سبک زندگی‌اند. به این معنی که شیوه یا سبک زندگی، جوهره آنها را می‌سازد (راپاپورت، ۱۳۹۲، ۸۴). سبک زندگی از این دیدگاه، عبارت

جدول ۲. انواع رویکردهای موجود در سبک زندگی بر اساس جمع‌بندی تعاریف و نظریات. مأخذ: نگارندگان.

مفهوم	انواع رویکردها (رده کلان)	(رده میانه)	(رده خرد)	نظریه پردازان
عینی یا مادی (جامعه‌شناسانه)	- تمامی رفتارهای انسان (قابل اندازه‌گیری است)	اقتصادی	سن	وبر
			دارایی	زیمل
			شغل	گیدنز
			فراغت	بورديو
اجتماعی		مصرف	چنی	
		طبقه		
ذهنی یا غیرمادی (روان‌شناسانه)	- جهت‌گیری‌های ذهنی - ارزش‌ها و نگرش‌ها (قابل اندازه‌گیری نیست)	فرهنگی	فرهنگ و هویت	آدلر
			فردیت	وبر
				زیمل
				گیدنز

(اجتماعی) در مناطق مسکونی جداگانه‌ای با اسامی، بریم و باورده برای کارمندان و رؤسا، و کوی کارگر، بهار و چند منطقه دیگر برای کارگران، استقرار یافته‌اند که کاملاً منفک و بدون ارتباط با هم بوده و هر کدام امکانات و زیرساخت‌های شهری جداگانه‌ای دارد. می‌توان گفت محل پالایشگاه و ادارات نفتی و ارتباطات مناطق مسکونی با این مناطق تنها نقاط اتصال این ساختارهای شغلی با یکدیگرند.

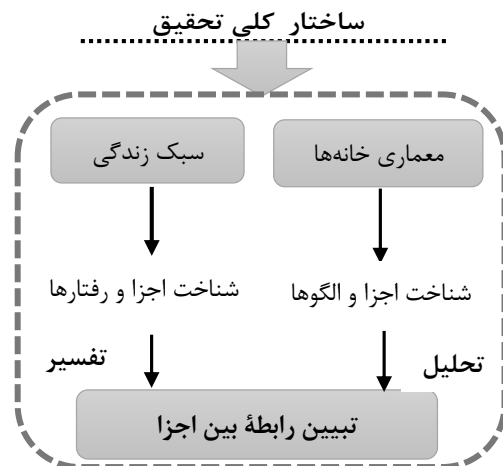
بحث و تحلیل

• معرفی نرم‌افزار تحلیلی^۷

از نرم‌افزار ای‌گراف برای ترسیم نمودارهای توجیهی^۸ و تحلیل‌های کالبدی و ساختار شکلی از روابط فضایی در خانه‌های طبقات شغلی (اجتماعی) استفاده شده است. در حالت اول برای تحلیل پلان‌های خانه‌ها، به هر فضای عملکردی در پلان یک دایره^۹ کوچک اختصاص داده شده است و سپس هر فضا به فضاهای مجاوری که با آن‌ها دارای ارتباط مستقیم است با خط متصل شده است. این نمودارها معمولاً با توجه به هندسه و فرم پلان به دو شکل درختی و توزیعی، نمایش داده می‌شوند. در نمودارهای درختی که رده نقاط یا ردیف نقاط افزایش می‌یابد، در واقع عمق نمودار بیشتر می‌شود که نشان از خصوصی‌تر شدن فضاهای پلان دارد. نمودارهای کم‌رده و ردیف در یک نمودار درختی، نشان از عمق کم و هم‌پیوندی بیشتر اغلب فضاهای پلان دارد که در این حالت می‌توان گفت فضاهای عمومی خانه بیشتر از عرصه‌ها و فضاهای خصوصی در آن است. لذا با ترسیم این نمودارها می‌توان از طریق مشاهده فرم نمودار به تحلیل‌های شاخص‌های عمق، کنترل و هم‌پیوندی برای فضاها را دارد که این مقادیر در جدولی مانند نمونه‌ای که در تصویر ۲ آورده شده است، با علائم اختصاری که در زیر معرفی می‌کنیم درج می‌شود. علاوه بر مقادیر عددی، به منظور نشان دادن مقدار کمی هر شاخص در هر فضا، در نمودار ترسیم‌شده پلان، نقطه مربوط به هر فضا با رنگ مشخصی از آبی تیره تا قرمز می‌تواند مقدار عددی زیاد و کم هر شاخص در هر فضا را مشخص کند. رنگ قرمز نشان‌دهنده مقدار عددی حداقل برای هر شاخص و رنگ آبی تیره نشان‌دهنده مقدار عددی حداکثر برای شاخص مربوطه در فضا است.

معانی مربوط به علائم اختصاری در جدول محاسباتی نرم‌افزار (تصویر ۲):

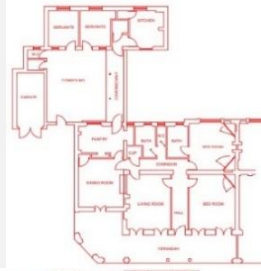
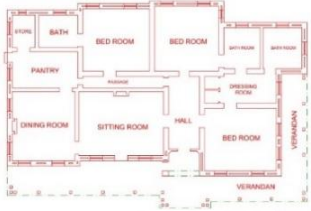

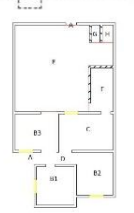
- TD ۱۰- مجموع کوتاه‌ترین فاصله از یک فضا تا فضای دیگر
- MD ۱۱- میانگین عمق یک نقطه نسبت به همه نقاط دیگر
- RD ۱۲- ارتباط با بالاترین میزان هم‌پیوندی
- ۱۳I- شاخص هم‌پیوندی

تصویر ۱. ساختار کلی تحقیق. مأخذ: نگارندگان.

می‌گیرد و در نهایت روش تحلیل داده‌ها، تحلیل محتوایی-توصیفی و تحلیل مقایسه‌ای خواهد بود. همچنین در شرح مراحل و فرایند انجام پژوهش از مطالعات کتابخانه‌ای، مشاهده، برداشت میدانی، شبیه‌سازی و قیاس تطبیقی به شرح زیر استفاده شده است. کتابخانه‌ای: موارد مربوط به پیشینه تحقیق بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای، گردآوری شده است. همچنین به‌طور اختصاصی از مجلات و بولتن‌های منتشره در خلال سال‌های (۱۳۲۰ تا ۱۳۵۰) و مشاهده چند فیلم مستند موجود، اطلاعات مربوط به ساخت خانه‌ها و مناطق شهری و تغییرات مربوط به سبک زندگی در شرکت شهر نفتی آبادان بررسی شده است، لازم‌به‌ذکر است به دلیل تغییرات انجام‌شده در کالبد خانه‌ها و حتی ماهیت ساکنین و استفاده‌کنندگان، که اکنون اغلب نسبتی با شرکت نفت ندارند، امکان استفاده از پرسش‌نامه جهت دستیابی به اطلاعات دقیق‌تر وجود ندارد و باید به اسناد کتابخانه‌ای بسنده کرد. مشاهده و برداشت میدانی: در این بخش براساس مطالعات میدانی در بخش‌هایی که کمترین تغییرات را داشته است و سپس مراجعه به محل آرشيو اسناد پالایشگاه آبادان، از میان ۱۱۴ نوع پلان خانه طراحی شده در این شرکت شهر نفتی، توسط شرکت نفت ایران-انگلیس برای اسکان کارکنان، پنج تیپ پلان که در جدول ۳، آورده شده است در سه طبقه شغلی بر اساس توجیهات منطقی و مشاهدات میدانی، به عنوان نمونه، جهت بررسی انتخاب شد. این نمونه‌گیری به شکل هدفمند و براساس دسته‌بندی طبقات شغلی و کالبد معماری متفاوت خانه‌ها بوده است. بر اساس ساختار طبقاتی موجود در شرکت شهر، این خانه‌ها برای اسکان کارکنان در سه طبقه کارگری، کارمند متوسط و کارمند رده‌بالا (رؤسا)، طراحی و مستقر شده‌اند. این سه ساختار یا طبقه شغلی

جدول ۳. پلان خانه‌های منتخب جهت بررسی و دلایل انتخاب این نمونه‌ها، مأخذ: نگارندگان.

سال ساخت	توجیهات کالبدی جهت انتخاب	پلان ترسیم شده مجدد براساس نقشه اصلی	طبقه شغلی	تعداد ساخت	محل قرارگیری	تیپ پلان
	نمونه تکمیل شده‌ای به لحاظ طراحی در طبقه رؤسا		رؤسا	۲۶	بریم	12A
	نمونه پرتکرار در خانه‌های بنگلو		رؤسا	۵۹	بریم	SENIOR ^۶ - Married Bungalow
	نمونه پرتکرار با فضاهای کامل در طبقه کارمندی		کارمندی	۴۰	بریم شمالی	X4
	نمونه پرتکرار در طبقه کارمندی		کارمندی	۵۲	باورده جنوبی	W1
	تنها نمونه موجود پلان در طبقه کارگری		کارگری	-	کوی قدس و بهار	G

نمونه خانه‌های منتخب در شرکت شهر نفتی آبادان جهت بررسی

از سال ساخت دقیق هر تیپ این خانه‌ها اطلاعات دقیقی در دست نیست و تماماً براساس نقشه‌های ترسیم شده دستی موجود در آرشیو پلانینگگاه آبادان بازترسیم شده‌اند، ولیکن براساس مطالعات میدانی و مشاهده فیلم‌های مستند ساخته شده موجود در این زمینه که براساس اطلاعات شاهان و مطلعین عینی بوده است، در بازه زمانی ۱۳۳۰ تا ۱۳۵۰ بیشترین ساخت‌وساز مسکونی در این شهر انجام شده و تفکیک شغلی-طبقه‌ای خانه‌ها تکمیل یافته است.

که قدم‌های زیادی بین آن نقطه و دیگر نقاط موجود باشد. هرچه عمق فضا کمتر شود، تفکیک و جداسازی فضایی کاهش یافته و در نتیجه فضا یکپارچه‌تر است که نشان‌دهنده ارزش ادغام بالا و در دسترس بودن فضا است (Haq, 1999). کمتر: پارامتری است که درجه انتخاب نقطه‌ای از نقاط دیگر که به آن‌ها متصل شده را مشخص می‌کند. به عبارت دیگر هرچه یک نقطه نسبت به نقطه‌ای مشخص، دارای درجه انتخاب کمتری باشد، میزان کنترل بر آن کمتر است. در

۱۴CV- شاخص کنترل
• تعاریف شاخصه‌های تحلیلی در نرم‌افزار هم‌پیوندی: در پیکره‌بندی فضایی به معنی میزان پیوستگی یا جداافتادگی آن فضا نسبت به سایر فضاهای موجود در آن پیکره‌بندی است. فضایی دارای هم‌پیوندی زیاد است که با فضاهای دیگر دارای یکپارچگی بیشتری باشد (Peponis, Zimring & Choi, 1990, 75).
عمق: یک نقطه یا فضا در صورتی عمیق خوانده می‌شود

• تحلیل‌های کمی

در جدول ۵ گراف‌های توجیهی و تحلیل‌های عددی پلان خانه‌ها، براساس جدول عددی نرم‌افزار آورده شده است، که به‌منظور وضوح و دیده‌شدن آیت‌های نرم‌افزاری، یکی از این جداول را به‌عنوان نمونه نمایش داده شده است. تحلیل فضاها براساس شاخص‌های نرم‌افزاری حداکثر موجود در این جداول برای پلان هر خانه نتیجه‌گیری و بیان شده است.

با بررسی نمودارهای توجیهی در جدول ۵ برای پلان هر خانه و اعداد جداول محاسباتی (تصویر ۲) می‌توان دید، تعداد فضاهای دارای مقادیر حداکثر شاخص‌های تحلیلی نرم‌افزار، در هر پلان متعلق به طبقه شغلی، تغییر یافته است. با مقایسه و نتیجه‌گیری براساس این شاخص‌های کمی که در نمودار مقایسه ای تصویر ۳ نیز دیده می‌شود، می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

تغییرات شاخص عمق: بر طبق نمودار مقایسه‌ای، از پلان (G) در طبقه کارگری تا پلان (A12) در طبقه رؤسا، تعداد فضاهای دارای حداکثر شاخص عمق افزایش یافته است. تنها در پلان (Senior)، به‌دلیل تغییر بنیادین در فرم خانه و در واقع ایجاد ساختار جدیدی بنام بنگلو (خانه‌ای کاملاً برون‌گرا) و حذف حیاط درونی، شاخص عمق حداکثر، در جزء فضاهای پلان کمتر شده است. لذا در جمع‌بندی می‌توان گفت با افزایش تعداد فضاهای عمیق در پلان از طبقه کارگری تا رؤسا، سلسله‌مراتب فضایی ایجاد و فضاهای خصوصی و عمومی رفته‌رفته دارای درجه تفکیکی مشخص‌تری شده‌اند.

تغییرات شاخص هم‌پیوندی و کنترل: بر طبق نمودار مقایسه‌ای، از پلان (G) در طبقه کارگری تا پلان (A12) در طبقه رؤسا، تعداد فضاهای دارای حداکثر شاخص هم‌پیوندی و کنترل، تغییری نکرده است، زیرا این فضاها با وجود تغییرات در تعداد و تنوع و عملکرد فضاها، همچنان از یک الگوی طراحی پیروی کرده‌اند (از درون‌گرا تا نیمه‌برون‌گرا). تنها در پلان ساختار جدید بنگلو، با کاهش تعداد فضاهای دارای شاخص حداکثر هم‌پیوندی، سهولت روابط در پیکره‌بندی فضا کمتر شده است و همچنین با افزایش تعداد فضاهای دارای شاخص حداکثری کنترل، فضایی که در پلان کمتر مورد استفاده هستند، افزایش یافته است. این موارد نیز تغییر اساسی ساختاری در پلان بنگلوه‌ها را نسبت به بقیه پلان‌ها آشکار می‌سازد و گواه بر خصوصی‌تر شدن فضاها و تقویت عرصه‌بندی‌ها در این ساختار جدید، دارد که می‌تواند براساس سبک زندگی متفاوت طبقه رؤسا با دیگر طبقات اجتماعی باشد.

• تحلیل‌های کیفی

- تغییرات سبک زندگی و بازتاب آن در معماری خانه‌ها در طبقات اجتماعی

پلان معماری، فضایی که کمتر استفاده می‌شود، قابلیت کنترل کمتری دارد که از ویژگی‌های فضاهای خصوصی محسوب می‌شود.

قبل از معرفی نمودارهای توجیهی و شاخص‌های تحلیلی، می‌بایست فضاهای خانه‌ها را معرفی و برای هر کدام نامی لاتین از (A تا N) برگزید، تا در ترسیم نمودار استفاده شود. در جدول ۴ نام و توضیحات فضاهای هر خانه آورده شده است.

لازم به‌ذکر است در جدول بررسی نمودار یا گراف‌های توجیهی، تنها گراف مربوط به شاخص عمق برای هر پلان آورده شده است، زیرا گراف‌های شاخص عمق، کنترل و هم‌پیوندی به‌لحاظ شکلی به هم شبیه بوده و تنها تفاوت در آن‌ها رنگ‌بندی نقاط مربوط به هر فضا است که به‌شکل معناداری از طیف قرمز تا آبی با توجه به کم و زیاد شدن مقدار عددی هر شاخص در هر فضا تغییر می‌کند که آن هم در جدول مقادیر کمی مانند تصویر ۲، به‌شکل عدد آورده شده است. به‌همین خاطر به‌دلیل پرهیز از آشفتگی حاصل از داده‌های مشابه (تمامی گراف‌های خروجی از نرم‌افزار)، تنها از گراف مربوط به شاخص عمق برای فهم شکل کلی روابط فضا استفاده شده است و در مورد بقیه گراف‌ها، تنها نتیجه عددی حاصل از بررسی آن‌ها (حداکثر مقدار عددی شاخص در هر فضای پلان) در جدول ۵، درج شده است.

		TDn	MDn	RA	i	CV
0	A	26	2.88	0.47	2.11	0.20
1	D	18	2.00	0.25	4.00	4.50
2	C	18	2.00	0.25	4.00	0.70
3	B	26	2.88	0.47	2.11	0.20
4	B	26	2.88	0.47	2.11	0.20
5	H	26	2.88	0.47	2.11	0.20
6	F	20	2.22	0.30	3.27	0.83
7	E	24	2.66	0.41	2.40	2.50
8	I	32	3.55	0.63	1.56	0.33
9	G	32	3.55	0.63	1.56	0.33
	Min	18.00	2.00	0.25	1.56	0.20
	Mean	24.80	2.75	0.43	2.52	1.00
	Max	32.00	3.55	0.63	4.00	4.50

_summary.html

تصویر ۲. نمونه‌ای از جدول محاسباتی و فضاهای دارای شاخص‌های عددی حداکثر برای خانه w1 - کارمندی. مأخذ: نگارندگان.

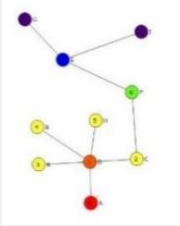
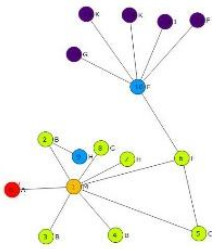
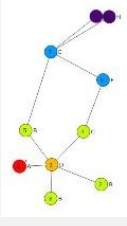
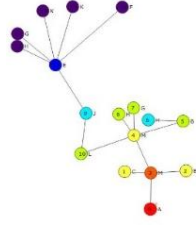
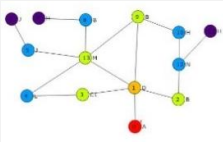
جدول ۴. بررسی جزءفضاها در پلان خانه‌های نمونه با ذکر نام و توضیحات بر اساس طبقات شغلی. مأخذ: نگارندگان.

طبقات شغلی	فهرست جزءفضاهای موجود در پلان خانه‌های هر طبقه	توضیحات
کارگری	E (Compound) ^{۱۵} حیاط میانی	<ul style="list-style-type: none"> - غیر از اتاق نشیمن، بقیه فضاها در تمامی خانه‌های طبقه کارگری معمول است. - نشیمن در بعضی از خانه‌ها مانند خانه سرکارگر بوده است.
	A ورودی	
	B اتاق خواب	
	C (Living room) نشیمن	
	F آشپزخانه	
G و H حمام و توالت		
کارمندی	E (Compound) حیاط میانی	<ul style="list-style-type: none"> - فضاهای اتاق خدمتکار و انبار در بعضی از خانه‌های طبقه کارمندی دیده می‌شود. - فضای نهار خوری در اغلب پلان‌های رایج این طبقه موجود نبوده است. - بقیه فضاها در همه خانه‌های این طبقه دیده می‌شود.
	A ورودی	
	B اتاق خواب	
	C (Living room) نشیمن	
	L (Dining room) نهار خوری	
	M راهرو	
	F آشپزخانه	
G و H حمام و توالت		
K (Servant room) ^{۱۶} اتاق خدمتکار		
I (Store) انبار		
فنی	E (Compound) حیاط میانی	<ul style="list-style-type: none"> - دو نوع نشیمن در اغلب خانه‌های این طبقه دیده می‌شود که نشیمن اصلی، اندازه بزرگ‌تر دارد. - دو نوع راهرو در پلان‌های این طبقه دیده می‌شود که راهرو بنام (Corridor) در انتهای خود یک در جداکننده دارد. - اتاق نگهداری غذا در جوار آشپزخانه و حتی دور از آن و به شکل مستقل برای سرو غذا در برخی از پلان‌ها دیده می‌شود. این فضا در پلان‌های بعضی از خانه‌های این طبقه به گونه‌ای بوده که پس از پخت غذا توسط خدمتکاران در محل آشپزخانه، غذا به این فضا آورده می‌شده و سپس در فضای نهار خوری سرو می‌شده است. (Pantry) - اتاق تعویض لباس در جوار حمام و در بعضی از پلان‌ها موجود است. (Dressing room) - بقیه فضاها در همه پلان خانه‌های این طبقه عمومیت دارد.
	A ورودی	
	B اتاق خواب	
	C (Living room) نشیمن اصلی	
	C1 (Sitting room) نشیمن فرعی	
	L (Dining room) نهار خوری	
	M (Corridor و Passage) راهرو	
	D (Hall) هال	
	F آشپزخانه	
	J (Pantry) ^{۱۷} اتاق نگهداری غذا	
	N (Dressing room) ^{۱۸} اتاق تعویض لباس	
G و H حمام و توالت		
K (Servant room) اتاق خدمتکار		
I (Store) انبار		

در پلان بنگلو و ایجاد این ساختار تماماً برون‌گرا را می‌توان در تغییرات سبک زندگی برنامه‌ریزی شده برای ساکنین این شرکت‌شهرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آن، ریشه‌یابی کرد. بر اساس مطالب مطرح شده در بخش مبانی نظری، مؤلفه‌های مؤثر در شکل‌گیری سبک زندگی در تصویر ۴، بر اساس نظریه‌های مطرح در جدول ۲، بیان شدند. سپس

ایجاد تغییرات در کالبد معماری خانه‌ها در طبقات اجتماعی بی‌شک تحت تأثیر سبک و شیوه زندگی ساکنان آن داشته است. می‌توان گفت این دو عامل از یکدیگر تأثیر پذیرفته‌اند. این موضوع در شرکت‌شهرهای نفتی به شکل هماهنگ و برنامه‌ریزی شده‌ای شکل گرفته است. تغییرات عمق، تقویت عرصه‌بندی فضاها، کوچک‌شدن تدریجی حیاط و حذف آن

جدول ۵. گراف‌ها و تحلیل‌های عددی نرم‌افزاری برای همه پلان خانه‌های حجم نمونه بر اساس طبقات شغلی. مأخذ: نگارندگان.

طبقه شغلی	تیپ پلان	نمونه‌ای از گراف‌های تحلیلی کالبدی از ارتباطات جزء فضاهای پلان (عمق بر مبنای ورودی)	فضاهای دارای مقدار کمی حداکثر شاخص عمق (MD)	فضاهای دارای مقدار کمی حداکثر شاخص هم‌پیوندی (I)	فضاهای دارای مقدار کمی حداکثر شاخص کنترل (CV)
کارمندی	W1		I, G انبار، سرویس	D, C, F, B هال، نشیمن، آشپزخانه، اتاق خواب	D, E هال، حیاط میانی
	X4		H, G, F, I, K سرویس، آشپزخانه، انبار، اتاق خدمتکار	M, C, F, E نشیمن، آشپزخانه، حیاط میانی، راهرو	M, E حیاط میانی، راهرو
	G		H, G, F سرویس، آشپزخانه	E, B, C, D حیاط میانی، اتاق خواب، نشیمن، هال	D, E هال، حیاط میانی
کارگری	12A		C, B, H, K, F اتاق خواب، نهارخوری، اتاق خدمتکار، نشیمن، حمام	M, F, E, G, H حیاط میانی، آشپزخانه، راهرو، سرویس	M, E حیاط میانی، راهرو
	SENIOR Bangla		J, H اتاق نگهداری غذا، حمام	C, F, B اتاق خواب، نشیمن، آشپزخانه	N, M, J, D هال، راهرو، اتاق تعویض لباس، اتاق نگهداری غذا

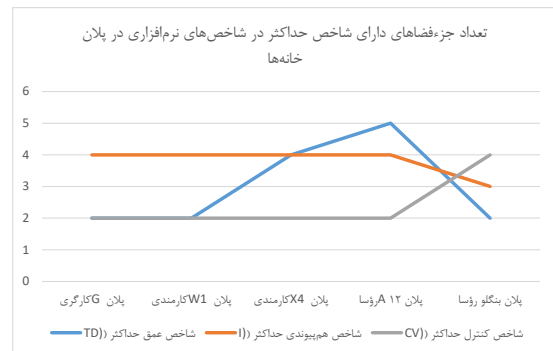
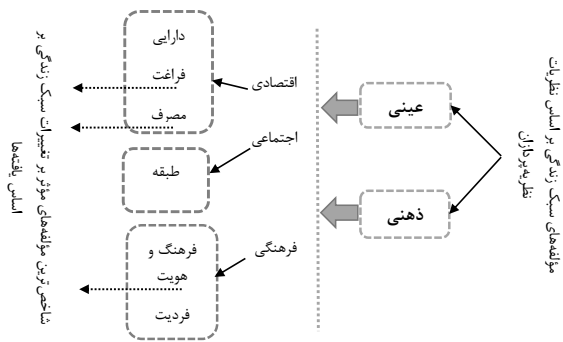
کارمندی

کارگری

رؤسا

تا ۱۳۵۰، دریافتیم که تغییرات به وجود آمده در شیوه‌های زندگی ساکنین این شرکت شهر بیشتر بر اساس تغییر در

با بررسی مجلات و بولتن‌های منتشره در شرکت شهر نفتی آبادان و مجموعه شرکت نفت در خلال سال‌های ۱۳۲۰

تصویر ۳. نتیجه‌گیری حاصل از تحلیل گراف‌ها و داده‌های نرم‌افزاری. مأخذ: نگارندگان. تصویر ۴. مؤلفه‌های مؤثر بر سبک زندگی بر اساس یافته‌ها. مأخذ: نگارندگان.

جدول ۶. تغییرات سبک زندگی به‌واسطه تغییر در مؤلفه فراغت و تأثیرات آن بر معماری خانه‌ها. مأخذ: نگارندگان.

تغییرات سبک زندگی به‌واسطه تغییر در مؤلفه فراغت

افزایش شاخه‌ها و رده‌ها در گراف‌های تحلیلی کالبد خانه‌ها از پلان (G) تا (12A)

افزایش تعداد فضاهای مصرفی از پلان (G) تا (12A) (pantry, store, dressing room, ...)

افزایش فضاهای خدماتی مانند فضای زندگی خدمتکاران (servant room) در طبقات کارمندی و روسا

رواج مصرف‌گرایی (ایجاد فروشگاه‌های زنجیره‌ای)

تجمل‌گرایی

تغییر در نوع مصرف کالاها
سهولت کار و استفاده از ابزارهای مدرن
افزایش رقابت در فروش و عرضه کالا
نوگرایی در مصرف
راحت‌طلبی در مصرف

تغییرات معماری به‌واسطه تغییر در مؤلفه مصرف و سبک زندگی جدید ناشی از آن

در پی یافتن عوامل منجر به تغییرات سبک زندگی مردمان شرکت‌شهرها بوده است، می‌توان گفت، بیشترین تغییرات، وابسته به مؤلفه‌های تأثیرگذاری چون مصرف، فراغت و فرهنگ و هویت، بوده است که بنابر تصویر ۴، در حیطه تغییرات اقتصادی و فرهنگی صورت گرفته است. همچنین در راستای پاسخ به پرسش دوم که بازتاب این تحولات را در کالبد معماری خانه‌ها جستجو می‌کند، باید بیان کرد از آنجاکه معماری را نمی‌توان جدای از شیوه زندگی ساکنین آن توجیه کرد، در این شرکت‌شهر هم‌زمان با تغییرات مؤلفه‌های فراغت، مصرف، فرهنگ و هویت و بالتبع تغییرات رخ داده در سبک زندگی ساکنین، معماری هم‌ساز و متناسب با این

مؤلفه‌های مصرف، فراغت و فرهنگ و هویت بوده است. حال بر این اساس، برای شناسایی چگونگی این تأثیرات با بررسی اتفاقاتی که منجر به تغییرات شده است به بیان رویدادهای مرتبط در این زمینه‌ها در بازه زمانی معرفی شده در پژوهش پرداخته‌ایم تا بتوانیم رابطه این اتفاقات و تأثیرات متقابل آن‌ها را بر کالبد معماری خانه‌های طبقات اجتماعی معرفی کنیم. در ادامه جداول ۶، ۷ و ۸ به ترتیب، نشان‌دهنده تغییرات در این مؤلفه‌ها و اتفاقات اثرگذار بر این تغییرات بوده است.

نتیجه‌گیری

بنابر یافته‌های پژوهش و در پاسخ به پرسش اول تحقیق که

جدول ۷. تغییرات سبک زندگی به واسطه تغییر در مؤلفه مصرف و تأثیرات آن بر معماری خانه‌ها. مأخذ: نگارندگان.

تغییرات سبک زندگی به واسطه تغییر در مؤلفه فراغت

کوچک‌شدن حیاط‌های داخلی در خانه‌ها از پلان (G) طبقه کارگری تا پلان (۱۲A) طبقه رؤسا و در نهایت حذف حیاط میانی در پلان بنگلو

ایجاد فضاهای معماری جدید شهری مانند: سینما، تالارها، باشگاه‌هایی مانند سوارکاری و قایقرانی یا فضاهای شهری لوکس دیگر که تا به حال در شهرسازی ایرانی وجود نداشته است.

تغییر برنامه‌ریزی‌شده در رفتار و گذران فراغت

نسل جدید

رونق تفریحات خارج از فضای خانه

اهمیت به بخش تفریح و فراغت ویژگی دنیای

مدرن

گسترش تفریحات لوکس و رقابتی (مراسم بالماسکه)^{۱۹}

تقلید صرف از تفریحات و فراغت جهان غرب

تغییرات معماری به واسطه تغییر در مؤلفه فراغت و سبک زندگی جدید ناشی از آن

فضای آشپزخانه را نیز می‌توان نشان از تغییر جایگاه اجتماعی زنان و تغییرات فرهنگی القاشده در این شرکت‌شهرها دانست و در نهایت طراحی پلان خانه‌ها بر اساس حضور ماشین و ایجاد فضاهایی چون پارکینگ، مظاهر زندگی مدرن و فرهنگی ماشینی وابسته به آن را توجیه می‌کند. تمامی تغییرات بررسی‌شده، در تصویر ۵، همراه با عوامل اثرگذار نشان داده شده‌اند، که نمودی از بازتاب تغییرات سبک زندگی در کالبد معماری خانه‌ها در شرکت‌شهر نفتی آبادان است. تمامی موارد بالا، نشان از هماهنگی تغییرات متقابل سبک زندگی بر اساس مؤلفه‌ها و کالبد معماری خانه‌ها به عنوان ظرفی برای شیوه جدید زندگی است که هماهنگ با یکدیگر و از پیش براساس تفکرات غربی و اهداف سازمانی شرکت نفت ایران و انگلیس طراحی شده بوده است، که نمود و دلایل این تغییرات در تحلیل‌های کمی و کیفی در راستای تحقیق نمایش داده شده است.

تغییرات برای سکونت افراد ساکن در طبقات شغلی (اجتماعی) شرکت‌شهر، اختصاص یافته است. با بررسی تغییرات در هر کدام از این مؤلفه‌ها و بررسی کالبد معماری می‌توان به وضوح دید، در بخش تحلیل‌های کمی، تغییرات کالبدی چون افزایش تعداد فضاها و مساحت پلان‌ها و تفاوت در شکل و ساختار پلان‌ها در هر طبقه شغلی (جدول ۵)، با تغییر در مؤلفه مصرف و مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی بالاخص در طبقه رؤسا هم‌خوانی دارد. تبدیل گراف ساختاری کالبدی از شکل درختی به بوته‌ای در ساختار خانه‌سازی جدید بنگلو در طبقه رؤسا، نشان دیگری از این تغییرات است. همچنین کوچک‌شدن و حذف حیاط‌های داخلی در پلان خانه‌های طبقات اجتماعی از کارگری تا رؤسا و برون‌گرایی کامل ساختار بنگلوه‌ها (گراف موجود در تصویر ۳) را می‌توان از تغییرات مؤلفه فراغت در سبک زندگی ساکنین دانست. بررسی تغییرات شاخص عمق و هم‌پیوندی و کنترل در

جدول ۸. تغییرات سبک زندگی به واسطه تغییر در مؤلفه فرهنگ و هویت و تأثیرات آن بر معماری خانه‌ها. مأخذ: نگارندگان.

تغییرات سبک زندگی به واسطه تغییر در مؤلفه فرهنگ و هویت

تغییرات فضایی در خانه‌ها به واسطه ایجاد نگرش جدید و تغییر جایگاه زنان، مانند از بین رفتن حریم‌های گذشته، برونگرایی کامل خانه در ساختار بنگلو

تغییر موقعیت و عملکرد فضای آشپزخانه در پلان (G) کارگری تا پلان سینیور طبقه رؤسا (آشپزخانه در پلان طبقه کارگری دارای حداکثر شاخص عمق است در حالی که در پلان‌های طبقه کارمندی و رؤسا از جمله فضاهای دارای حداکثر شاخص هم‌پیوندی است)

تقلید از پلان‌های خانه‌های غربی و ایجاد فضاهایی با نام و عملکرد جدید (طراحی بر اساس ماشین و ایجاد فضای گاراژ در اغلب خانه‌ها)

تغییر نگرش و ارزش‌های گذشته (تحصیل و کار زنان)

تغییر جایگاه زنان و شیوه زندگی آن‌ها

تغییر فرهنگ خانوار با تکیه بر الگوهای غربی القاشده

تغییر جایگاه زنان در مناسبت‌های اجتماعی

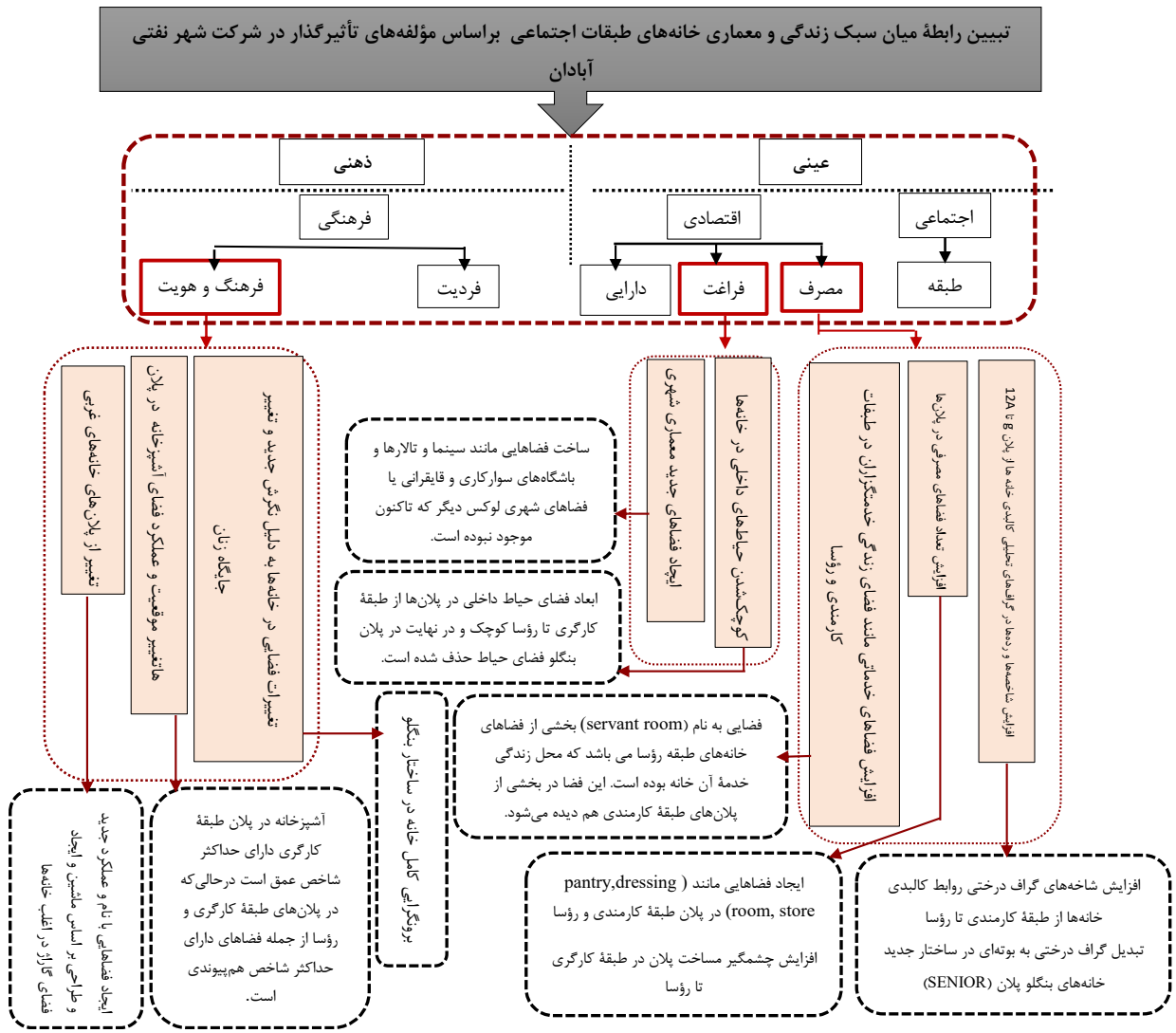
تغییر جایگاه اقتصادی زنان

ایجاد چارچوب‌های رفتاری جدید
ایجاد چارچوب‌های مدیریتی و کاری جدید
غرب‌زدگی و مصادیق هژمونی فرهنگی
تغییر فرهنگ کار و مدرنیزه‌شدن

وابستگی به نفت و صنایع نفتی در همه ابعاد زندگی

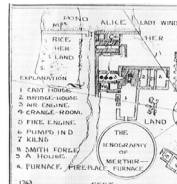
تغییرات معماری به واسطه تغییر در مؤلفه فرافت
و سبک زندگی جدید ناشی از آن

تصویر ۵. بازتاب تغییرات سبک زندگی در معماری خانه‌ها در شرکت شهر نفتی آبادان. مأخذ: نگارندگان.

پی‌نوشت‌ها

۱. Banglow
۲. Company town
۳. paleotechnic era
۴. Monongahela Valley نام اولین شرکت شهر در کشور آمریکا

۵. دولت وابسته به اقتصاد نفتی را دولت رانتیر گویند.
۶. سینیور بالاترین طبقات شغلی بوده است که تعداد محدودی از کارکنان ایرانی تحصیل کرده و کارکنان انگلیسی را شامل می‌شده است.

۷. A GRAPH.V
۸. Justified graph.A
۹. Node
۱۰. Total depth.
۱۱. Mean depth.
۱۲. Related measure of integration.

۱۳. Integration value.
۱۴. Control value.
۱۵. Compound.
۱۶. Servant Room.
۱۷. Pantry.
۱۸. Dressing Room.

فهرست منابع

- آل یاسین، احمد و محمدملو، رویا. (۱۳۹۶). تاریخ شفاهی توسعه خوزستان. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- احسانی، کاوه. (۱۳۸۷). مدنیت و مهندسی اجتماعی در شرکت‌شهرهای خوزستان. گفتگو، (۲۴)، ۲۵-۲۶.
- بشارتی‌فرد، صادق؛ قادری، اسماعیل و پیشگاهی‌فرد، زهرا. (۱۳۹۶). تحلیل و تبیین تأثیرات صنعت نفت بر ساختار فضایی شهر. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، (۴۹)، ۵۴-۶۲.

- باور، سیروس و باور، فرخ. (۱۳۸۰). تمدن صنعت و معماری. طرح تحقیقاتی، به سفارش وزارت نفت.
- حائری مازندرانی، محمدرضا. (۱۳۸۸). خانه، فرهنگ، طبیعت. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- رایپورت، راموس. (۱۳۹۲). انسان‌شناسی مسکن (ترجمه خسرو افضلیان). تهران: انتشارات کسری.
- رستم‌پور، کاوه؛ مسافرزاده، غزال و نظیف، حسن. (۱۳۹۳). تحول هویت اجتماعی پیامد معماری و شهرسازی نوگرا در شهرهای نفتی خوزستان. باغ نظر، ۱۱ (۲۹)، ۳۲-۴۳.
- زرگرزاده دزفولی، مجتبی؛ بابایی مراد، مهناز؛ سالاری نسب، نجمه و بابایی مراد، بهناز. (۱۳۹۳). دومین همایش ملی معماری و شهرسازی در گذر زمان. تهران.
- زویداویان پور، محمودرضا. (۱۳۹۵). شاخصه‌های طراحی معماری مسکن شرکت شهر نفتی در آبادان. سومین کنگره علمی پژوهشی افق‌های نوین در حوزه مهندسی عمران، معماری، فرهنگ و مدیریت شهری ایران. تهران.
- دشتی، مهران. (۱۳۹۵). مسجد سلیمان خاستگاه نخستین مسکن غربی در ایران. تهران: شهر هنر.
- ذکایی، محمدسعید. (۱۳۹۱). فراغت، مصرف و جامعه. تهران: تیسرا.
- فاتح، مصطفی. (۱۳۸۴). ۵۰ سال نفت ایران. تهران: نشر علم.
- فاضلی، محمد. (۱۳۸۲). مصرف و سبک زندگی. قم: صبح صادق.
- فرمانفرمایان، رخسان و فرمانفرمایان، منوچهر. (۱۳۸۰). خون و نفت: خاطرات یک شاهزاده ایرانی (ترجمه مهدی حقیقت خواه). تهران: ققنوس.
- فوران، جان. (۱۳۷۸). تاریخ تحولات اجتماعی ایران (ترجمه احمد تدین). تهران: رسا.
- قاسمی، ایرج. (۱۳۸۶). بررسی تاریخ یک‌صدساله مناطق نفت‌خیز جنوب ایران. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و اجتماعی.
- گرشاسبی، رضا و مرزوق پور، وحید. (۱۳۹۴). تحلیلی بر شاخص‌های طراحی محله‌های شهری انگلیسی در ایران. اولین کنفرانس ملی مهندسی معماری، عمران و توسعه شهری. تهران.
- حسنی، محمدحسین؛ ذکایی، محمدسعید؛ طالبی، ابوتراب و انتظار، علی. (۱۳۹۶). مفهوم‌سازی سبک زندگی فرهنگی. جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۸ (۸)، ۲۹-۳۴.
- موحد، علی. (۱۳۹۱). خواب آشفته نفت، روایت از روزگاران کهن. بخارا، ۸۸ (۸۸)، ۶۵-۸۰.
- هوگان، دانیل و فرهادی چشمه مروری، وحید. (۱۳۹۹). بازگشت دوباره به ایران. تهران: آموزشی تالیفی ارشدان.
- والی‌زاده، ایرج. (۱۳۹۱). انگلو و بنگلو در آبادان: خاطرات هفتادساله پسرک فرمانبر. تهران: سیمیا هنر.
- Adler, A. (1956). *The individual psychology*. NY: HarperCollins.
- Garner, J. (1984). *The model company town*. Amherst: MA.
- Haq, S. (1999). *Space Syntax predict environmental cognition?* Proceeding: 2th International Space Syntax symposium. London.
- PSimmel, G. (1978). *The philosophy of Money*. NY: Routledge & Kegan Paul.
- Veblen, Th. (1988). *The Theory of the Leisure Class*. NY: Routledge.
- Weber, M. (1968). *Economy and Society*. Oakland: University of California.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:
یونسی، گلزار؛ ارمان، مریم و ثقفی، محمدجواد. (۱۴۰۲). بازتاب تحولات سبک زندگی در معماری خانه‌های طبقات شغلی شرکت‌شهرهای نفتی ایران قبل از دهه پنجاه (نمونه موردی: شرکت‌شهر آبادان). باغ نظر، ۲۰ (۱۱۸)، ۲۳-۳۶.

DOI: 10.22034/BAGH.2022.349486.5219

URL: http://www.bagh-sj.com/article_161673.html

